

Toespraak Livia Fränkel, herdenkingsplechtigheid Neuengamme, 3 mei 2021

Ik werd geboren in de kleine stad Sighet, in Roemenië (Transsylvanië), die voor de Eerste Wereldoorlog bij Hongarije hoorde.

Sighet had 30.000 inwoners, waarvan een derde Joods waren. In mijn gezin waren we met zijn vieren: vader, moeder, mijn oudere zus en ik. Vader had een eigen zaak, hij produceerde golfkarton (onder meer dozen). De zaak draaide goed, we konden er goed van leven en woonden in een heel mooi modern huis.

Mijn kindertijd was veilig en gelukkig. Er waren geen anti- Joodse wetten, los van het antisemitisme van veel medemensen. Maar dit laatste was iets waar je blijkbaar maar aan moest wennen. Dat moest ik dus ook. Het gebeurde soms dat ik op school te horen kreeg: "Vuile jodin, ga terug naar je eigen land, je bent niet welkom bij ons keurige christelijke mensen!"

Toch herinner ik me mijn kindertijd als mooi, geborgen in een warme sfeer.

1 september 1939, wanneer de oorlog uitbrak, kan ik me nog goed herinneren. Moeder snikte terwijl ze naar de radio zat te luisteren, en zei dat ze al één oorlog mee had gemaakt (ze bedoelde de Eerste Wereldoorlog). Zou ze dit nou voor de tweede keer moeten?

In het begin werden we niet direct getroffen door de oorlog, maar we luisterden naar het nieuws en vernamen dat Hitler grote successen had. In Europa gaf het ene land na het andere zich over, en met de bezetting van Polen was de moord op de Joden al begonnen. In de zomer van 1940 besloot Hitler, dass Transsylvanië weer bij Hongarije moest horen. In augustus 1940 veranderden wij van het Roemeense naar het Hongaarse staatsburgerschap, en ons leven veranderde volledig. Hongarije ging deelnemen aan de oorlog, er kwamen anti- Joodse wetten. En ons alledaagse leven werd meer en meer beperkt.

Er bereikten ons geruchten dat de SS in Europa Joden vermoordde. Het was echter heel moeilijk om te geloven dat beschaafde mensen als de Duitsers zich schuldig maakten aan dergelijke wreedheden. Vandaar dat we besloten om de geruchten niet te gaan geloven. Op die manier gingen vier jaar voorbij die nog min of meer meevielen, gezien het feit, dat het afmaken

van de Europese Joden de hele tijd op grote schaal doorging. Wij daarentegen woonden nog steeds thuis met onze gezinnen!

Maar in de winter van 1944 beseftte Hitler dat hij de oorlog had verloren. Hij was echter tevreden dat het hem bijna gelukt was om Europa 'jodenvrij' te maken. Er waren geen levende Joden meer in Europa, behalve die 850.000 in Hongarije. En Hitler was vastberaden om deze 850.000 Joden mee het graf in te nemen, als hij dan toch moest sterven. Hij richtte zich dus tot de Hongaarse president Miklos Horthy en vroeg de uitlevering van de Joden. Horthy weigerde, maar toen deed Hitler iets onverwachts: hij viel Hongarije binnen en bezette het land, ook al waren beide landen bondgenoten.

Die dag in maart 1944, toen ik voor het eerst Duitse soldaten zag in onze straat in Sighet, begon ik voor ons leven te vrezen. Het ging nu allemaal heel snel. De eerste wet dwong ons de gele ster te dragen. Dat was niet zo erg. We dachten, als dat alles is, gaan we die ster maar dragen. Maar na twee weken kwam er weer een nieuwe wet. Er werd een getto opgericht aan de rand van de stad en ons werd gevraagd om onze spullen te pakken en ons voor te bereiden om naar het getto te verhuizen.

Het was heel pijnlijk om ons mooie huis en alles wat er in zat te verlaten. Maar zelf dat was nog steeds niet zó erg. We deden wat ons was gevraagd, we pakten alles in wat wij nodig hadden, en verhuisden naar het getto. Het duurde vier weken om de 10.000 Joden van Sighet naar het getto te brengen. Toen gingen de poorten op slot. Niemand die er niet hoorde kon deze plek verlaten of betreden.

Na zes weken in het getto werd ons verteld dat de autoriteiten besloten hadden om het getto te ontruimen en ons elders heen te brengen. Iedereen van ons moest één koffer pakken, niet zwaarder dan 15 kilo. Waar zouden we naartoe gaan? Niemand, die ons deze vraag kon beantwoorden.

Er kwam weer het gerucht op dat de Duitsers de Joden in Europa gingen vermoorden, maar dat was nog steeds moeilijk om te geloven. De optimisten onder ons zeiden, dat het lente was en de Duitsers ons waarschijnlijk op de velden zouden laten werken. Omdat alle mannen naar de oorlog waren getrokken konden ze het werk in de landbouw niet zelf verrichten, dus gingen wij

Joden het maar doen. We vonden het goed, zolang het gezin maar bij elkaar bleef, was het in orde.

We pakten dus onze koffers en maakten ons klaar voor vertrek. Vroeg in de ochtend stonden we voor het huis in het getto en kwamen er Hongaarse soldaten om ons op te halen. Een enorme menigte van mensen verliet het getto. Dit was het eerste transport vanuit Hongarije, 3001 personen in totaal. (Wat ik toen niet wist, maar nu weet ik het wel, omdat het allemaal gedocumenteerd is.)

Het was een mooie zomerdag met een heldere hemel. We reden door de stad en ik nam afscheid van de huizen, van mijn oude school. Ik dacht: "Dit is een veel te mooie dag om te sterven." Zo voelde het voor mij.

We kwamen naar het station, waar zich Duitse SSers en Hongaarse soldaten samen met ons bemoeiden. Er wachtten veewagens op ons, die oorspronkelijk voor tien paarden bedoeld waren. In elke wagen werden er 80 personen gestopt. We kregen vier emmers, twee om onze behoeftes te doen en twee met water. De deuren werden met grote hangsloten op slot gedaan en de trein vertrok.

Ik besloot om op te letten naar welke richting de trein reed. Als het landinwaarts was, betekende dit 'leven', maar als hij naar de grens reed, betekende het de dood. De tweede dag passeerde hij de grens en ik besepte, dat we in Polen waren. Toen begreep ik dat ik het feit moest accepteren, dat wij allemaal gingen sterven. Onze situatie in de wagen was heel erg moeilijk. We konden er nauwelijks ademen.

Maar het ergste was het gebrek aan water. We werden gek van de dorst. De trein stopte op verschillende stations en ik vroeg aan mensen om ons wat water te geven. Maar ze keerden ons de rug toe, net alsof ze niets hadden gehoord, en niemand gaf ons water.

De reis duurde drie dagen. Laat in de avond van de derde dag stopte de trein en we hoorden veel lawaai. We beseften dat dit het eindpunt was. Ik zocht naar de naam en las de Poolse naam Oświęcim, en eronder in het Duits: Auschwitz- Birkenau. Ik had nog nooit van deze plek gehoord.

De deuren van de wagen werden geopend en er kwam een verschrikkelijke stank onze neuzen binnen. We sprongen op het perron en werden er meteen van vader gescheiden, zonder afscheid te kunnen nemen. Alleen de vrouwen en kinderen bleven achter. Het was erg chaotisch. Er werd ons verteld om ter plekke te blijven wachten totdat we aan de beurt kwamen. We konden zien dat er voor ons in de verte iets gebeurde. Wat het was, wisten we niet.

Het was laat in de nacht, het terrein werd verlicht door grote koplampen. We stonden er met zijn drieën, moeder, mijn zus en ik, en we hielden elkaars handen vast. Ik denk niet dat we met elkaar hebben gesproken, maar ik herinner me mijn eigen gedachten. Ik wist vrijwel zeker dat dit de laatste uren van mijn leven waren. Ze gingen ons allemaal vermoorden. Ik vroeg me alleen af op welke manier ze zo veel mensen zouden vermoorden. Maar nee, ik kon die manier niet raden. In ieder geval nam ik afscheid van het leven, in de hoop, dat het snel zou gaan en geen pijn ging doen.

Plots stonden we voor een SS- officier. De volgende dag hoorden we, dat het dokter Josef Mengele was, die deze nacht dienst deed. Hij besliste erover wie zou leven en wie zou sterven. Hij wees naar mijn moeder en stuurde haar naar links. Daan stuurde hij mijn zus naar rechts en mij ook. Moeder liet ons niet gaan. Ze smeekte de officier om samen te kunnen blijven omdat we een gezin waren. Ze vroeg of wij niet met haar mee konden gaan.

Maar de man was erg stellig. Hij zei: "Nee! De wat ouderen onder jullie gaan met de vrachtwagen, maar de jongeren gaan lopen. Morgen zien jullie elkaar terug! " Moeder snikte: "Water, geef me alstublieft water." Toen werd hij ongeduldig en riep: "Nee, schiet op, snel! Als jullie sneller bewegen, krijgen jullie sneller water! " Dus moest moeder ons laten gaan. Haar laatste woorden tegen ons waren: "Let goed op elkaar, meiden! "

Die nacht, degene van 17 op 18 mei 1944, werden mijn moeder en mijn vader in Auschwitz vergast! En ik weet niet, of moeder nog wat water kreeg voordat zij moest sterven...

Wij, de jonge vrouwen tussen de 15 en de 40, moesten een stuk gaan lopen. Toen moesten wij ons voor een grote barak uitkleden en de barak binnentreden, waar vele vrouwelijke en mannelijke gedetineerden waren. Allemaal droegen ze gestreepte kleren. We moesten gaan zitten, en de mannen kwamen naar voren en schoren ons haar af. Op die manier pakte men

onze menselijke waardigheid van ons af. Daarna moesten wij gaan douchen, kregen we kampkleding en betraden we het kamp. We liepen onder het bord "Arbeit macht frei", en een vrouwenorkest begroette ons met vrolijke muziek.

Toen kwamen we bij onze barak, een groot stenen huis. Het was inmiddels ochtend, en ik herinnerde me dat de officier had gezegd dat we de volgende dag onze moeder zouden ontmoeten. Toen liep ik naar een van onze bewaaksters en vroeg: "Wanneer komt moeder?" Ze keek naar me, pakte mijn arm en trok me naar het raam. Ze wees naar een schoorsteen, waar rook en vlammen uit kwamen. "Zie jij die schoorsteen?", schreeuwde ze. "Daar branden je ouders, je gezin. Denk maar niet dat je ze ooit terug gaat zien! Dit is geen sanatorium, idioot. Je bent naar een vernietigingskamp gekomen." Ik staarde alleen maar naar haar en kon haar woorden niet geloven.

Na zes weken in Auschwitz hadden wij het geluk om voor dwangarbeid geselecteerd en naar Duitsland gestuurd te worden. Na een reis van drie dagen in veewagens stopte de trein, en ik kon de naam van het station lezen: Hamburg! Ik vond het grappig om in deze grote stad aan te komen, waarover ik in mijn aardrijkskundeboek had gelezen. In Hamburg werden wij ondergebracht in een gebouw aan het *Dessauer Ufer*. Ik herinner me nog hoe we vanuit het raam van de mooie uitzicht over de Elbe hebben genoten.

Het waren best mooie dagen, maar helaas hadden we er maar weinig tijd. Daarna werden we naar een ander kamp in Wedel gebracht. Ook daar hebben we hard gewerkt en moesten we verschillende dingen doen. Deze plek was lang niet zo mooi als de vorige. Na een korte tijd werden wij overgeplaatst naar een derde oord genaamd Eidelstedt. (Vandaag heet het 'Lurup'). We brachten er het grootste deel van onze gevangenschap in Hamburg door, ongeveer zes maanden.

We werkten hard, en honger en kou achtervolgden ons constant. Hamburg werd vaak gebombardeerd, elke nacht kwamen de geallieerde bommenwerpers en dropten hun lading rond ons heen. Soms wensden wij om getroffen te worden door een bom, opdat er een eind kwam aan ons lijden, maar dat gebeurde niet.

Begin april besloot de SS om het kamp te ontruimen, en opnieuw werden wij in goederenwagons gestopt. Na een rit van drie dagen bereikten wij een andere beruchte plek genaamd Bergen- Belsen, waar wij uiteindelijk op 15 april 1945 door Britse troepen werden bevrijd. De situatie was er erg chaotisch, in het kamp heersten typhus en allerlei soorten ziektes. De hele tijd overleden er mensen. Het duurde enige tijd totdat de Britten de situatie onder controle kregen. Na twee maanden kregen wij vervolgens het aanbod om naar Zweden te gaan. Bij toeval en met hulp van het Zweedse Rode Kruis kwamen wij in juli 1945 in Zweden aan.

76 jaar zijn verstreken sinds wij (mijn zus Hédi en ik) herboren werden en ons nieuwe leven in Zweden zijn begonnen. Ik kijk rond me heen in de wereld, en wat ik zie is niet erg bemoedigend. We dachten, dat we met Auschwitz het eindpunt van de jodenhaat, het verschrikkelijke antisemitisme, hadden bereikt. Maar wat hadden we het verkeerd...

Het antisemitisme laat zijn lelijke gezicht overal ter wereld zien, zelf in ons eigen land, Zweden. Antisemitisme, verbonden met vreemdelingenhaat en racisme! Helaas hebben we er nu een racistische partij in het parlement, de "*Sverigedemokraterna*" (Zwedendemokraten), die zonet de derde partij van het land is geworden! Ik word bang als ik naar ze luister. Hun doel is het om alle immigranten uit het land terug te sturen en om de kranten en de publieke dienst te controleren. Vanaf het begin was het duidelijk een nazi- partij. Ze verspreidt haat, vooral tegenover moslims.

Toen ik in februari vorig jaar begon met het schrijven van deze toespraak wisten wij nog niet hoe snel ons leven zou gaan veranderen. Wie had er ooit het woord 'corona' gehoord? Afgelopen mei moest mijn reis naar Hamburg worden afgezegd, net zoals dit jaar. Ik ben dankbaar dat ik door deze ziekte niet ben getroffen. Inmiddels ben ik gevaccineerd.

Ik ben een zeer oude vrouw, een van de laatste overlevenden. De afgelopen 30 jaar was ik ermee bezig dwars door het land te reizen en Zweedse jongeren te ontmoeten. Ik geef lezingen over de Tweede Wereldoorlog en ik leg getuigenis af over wat er kan gebeuren als men toelaat dat haat en geweld de samenleving overnemen. En hoe belangrijk het is om de menselijke gelijkwaardigheid te benadrukken!

Ik bedank het lot dat ik na de oorlog een goed leven had. Ik ging trouwen met een Duitse Jood, Hans Fränkel, die geboren werd in Wuppertal- Elbersfeld en in het jaar 2000 na 53 jaren huwelijk is overleden. We hebben drie kinderen en zes kleinkinderen. Heden heb ik een grote familie met 15 achterkleinkinderen. Dit doet me het leven koesteren. Ook met mijn zus Hédi, wie vier jaar ouder is dan ik, gaat het goed. Ook zij heeft een groot gezin met tien achterkleinkinderen.

Het is Hitler dus niet gelukt om ons te vernietigen. Wij zijn degenen die hebben gewonnen. Ons leven gaat door in de komende generaties!

We gaan eeuwig leven...